

Tarcali Dávid

Egyéni kutatás

BME Építőművészeti Doktori Iskola 2016/2017

2,5 – 3,5 fő - típusbútor, mint érték

(Bútortervezés 1948 és 1965 között)

Kiegészítés az első félévhez:

Irodalom: Hornicsek László életmű

Bútortervek, pályázatok: MÉ 1970/1
MÉ 1965/3
MÉ 1964/4
MÉ 1960/1
MÉ 1956/7
MÉ 1953/7-8

Vadas József, A székkirály (Király József)

A korszerű lakás, 1960 az óbudai kísérlet

Kutatás:

Iparművészeti Múzeum, Bútorgyűjteményt jegyző osztályával történő együttműködés lehetővé teszi az 1945-1965 közötti bútorok mélyebb megismerését. Együttműködők, Horváth Judit és Rózsavölgyi Gergő

Tervem a kiegészítésekkel és korrigálásokkal ellátott bevezetés, mely felvázolja a hazai korszakot, építészeti kihívásokat. Típusbútorok kialakításának és körülményeinek bemutatása az első féléves rész felosztásában. A típuslakások, mint katalizátorai a típusbútoroknak, használati igényeik definiálása akkor (és ma). Az első féléves dolgozat végén elkezdett bútorismertetés folytatása, rendszerezése. A tematika szempontja, hogy azokat a bútorokat vizsgálom meg, amelyek létrejöttét feltételezhetően a lakáspiaci „bumm” a típuslakások létrejötte generált. Alcsoportok létrehozása a lehetséges források mértékében tervezve, ülőalkalmatosságok, tároló, kiegészítő berendezések...

Ezek azok a bútorok, amelyek akkor a legnagyobb réteghez eljutottak és a mai napig, igaz átalakulva, de a kor igényeinek megfelelően megtalálhatóak a bútorkereskedések kínálata közt.

Lehetséges vizsgálati szempont:

Berendezett típuslakás alaprajzok vizsgálata, ahol számomra fontos adatként a bútorok denzitását mérném és vetném össze ma jellemző lakásberendezésekkel. (forrásként saját teervek és eladási alaprajzok szolgálnák a mai adatokat)

Arányszám (%) felállítása summa m²/ szabad m² – effektív lakótér

Bútorok összehasonlításának formája:

Benchmark elemzés – amely nem feltétlenül a versenyelőnyöket, sokkal inkább a minőségre, anyaghasználatra, kialakítás módjára és a tervező előtt álló funkcionális igényeken alapszik.

Bevezetés:

Anyaghasználat és formanyelv. Ez a két alapelem az, amely segítségével jól definiálhatók egy-egy korszak építészeti, belsőépítészeti és iparművészeti alkotásai.

A tiszta építészeti meghatározáson túl, az épített környezetünkbe ágyazott kisléptékű elemek – bútorok, használati tárgyak, dísz tárgyak – azok, melyekkel egy korszakra jellemző hiteles rajzot tudunk adni. Illeszkedve az épületeink belső tereibe, beékelődve városszerkezeti rendszerekbe, gazdagítva azokat. Ezek az iparművészeti alkotások azok, amelyek közvetlen kontextusukból kiszakítva is a korra jellemző hangulatot tudnak megidézni. Ugyanannyira vannak jelen mindennapjainkban, mint az őket befogadó épületek. Lakókörnyezetünk tulajdonképpen nem áll másból, mint tetszőlegesen differenciált, és tetszőlegesen végtelen, vagy véges méretű térből és a bennük helyet kapó tárgyak finom összhangjából. Instabil rendszer, tér nélkül ezek a tárgyak nem képesek környezet létrehozására, de ugyanúgy a tér sem képes önmagában, tárgyak nélkül környezetünkként működni.

Témamegjelölés:

Kutatásom célja, a második világháború utáni (1948-1965) magyar bútortervezésnek a bemutatása jelentősebb alkotóin keresztül. Feltérképezni, hogy milyen hatással voltak

egymásra a kor iparművészei, építészei és belsőépítészei. Kaesz Gyula, Hornicsek László, Király József, Gábrriel Frigyes (...) mind meghatározó szereplői a korszak építész, belsőépítész és formatervező szcénájának. Munkásságukkal és tiszta tervezési hitvallásukkal - mely a modern környezetkultúra definiálása és népszerűsítése mellett az ipari minőség és a gondosan megválasztott anyaghasználatot hirdette - nem csak a közvetlen tanítványait, de a következő generációkat is képesek voltak inspirálni. Az oktatásban történő aktív szerepvállalás és „pártéleti” szereplésnek köszönhetően nagyban hozzájárultak a minőségi típus bútordarabok elterjesztésében. „Az alkotás a mindenkori történeti – társadalmi fejlődés, a helyi adottságok és a konkrét emberi – egyéni viszonylatokkoordináltságában válik meghatározottá.”¹

A párhuzam és érdeklődés a vizsgált korszakkal gyakorló építész és bútortervezőként kézenfekvő, hiszen ugyanazokat a tervezési metódusokat éljük meg, felfedezünk rég felfedezett technikákat és anyaghasználatokat más-más kontextusban.

Érdeemes ugyanakkor tisztázni, hogy a második világháború utáni időszak, vizsgálatom szempontjából nem kezdődik 1945-tel, mivel a háború utáni pár évben itthon még jellemzően a két világháború közti art-deco stílus volt meghatározó. Ezt a gazdag polgári rétegnek szánt, konzervatív tervezési szemléletet folytatták mind a belsőépítészetben mind a bútortervezésben. Kevés olyan tervező volt, aki külföldi példákon keresztül megismerte, és próbálta követni a modern mozgalmak által felállított eszmerendszert, hiszen azt a kommunista, majd később szocialista rendszer az elveikkel ellentétben a nyugati kapitalizmusnak tulajdonította. Szerencsére a szocialista realizmusból (1948-1955) átvett formanyelvi elemeket sikerült könnyedén elengedniük az iparművészeknek. A politikai berendezkedés konszolidációt hozott, és a népművészeti díszítő elemeket is sikerült lassan elengedniük a tervezőknek, illetve folytatódott a Kaesz Gyula által meghatározott „szellemi tisztulás”, melynek nyomai a gyakorlatban sajnos csak később jelentkeztek. A művelődéspolitikai szinte teljes függetlenséget adott az iparművészeknek, céljuk volt elsősorban a giccs elleni küzdelem, a kispolgári ízlés formálása és nem utolsó sorban a kibontakozó lakhatási problémák orvoslására típusbútortervek létrehozása.

Műbútor - Típusbútorok kialakulása:

---

¹ Magyar Építőművészet 1958/3. 63-65.o., Kaesz Gyula: Tárgy és környezetkultúra

A lakáskérdés problémája Európa szerte elsöprő változást hozott a második világháború után. Korszerű igények merültek fel, a lakókörnyezet fogalma átalakult, a többfunkciós szobák helyett differenciáltabb belső terekre volt szüksége a modern kor emberének, multifunkciós bútorok jelentek meg, a kulcsszó pedig a sorozatgyártás – sorozatban gyárthatóság ipari körülmények között - és a „beépített” bútor lett.

Az első világháború előtti nemzetközi modern mozgalom, élén Le Corbusierral már előre vetíti a tömeggyártás adta lehetőségek pozitív kicsengését, mely egyedüli megoldása lehet a jelenlegi háború utáni helyzetnek.

„Sorozatban gyártott házak. A ház problémája a kor problémája. Társadalmunk egyensúlya függ ma már ettől. A sorozatgyártás az elemzésen és a kísérletezésen alapul. A nagyiparnak foglalkoznia kell magával az épülettel és létre kell hoznia a sorozatban gyártott házak elemeit. Meg kell teremteni a sorozatgyártáshoz szükséges alkotói légkört.”²

Habár a társadalom politikai berendezkedése régióként más-más háttérrel biztosít ezeknek a gondolatoknak a kibontakozásához, a használt tervezői eszközök, mellyel reagálnak a tervezők az új igényekre egy irányba mutatnak.

Hazánkban mindezt megelőzte a felszabadulás utáni időszak, amikor még nem volt szó típuslakásról, a tömeges lakásgyártás megvalósításáról, viszont vezető építészeink már szükségesnek látták a nagyipari bútorok tipizálását. Ennek érdekében az egyedüli jó megoldást a műbútoros műhelyekkel történő szakítást és a helyükre lépő korszerű nagy mennyiségeket is ellátó ipari gyártást szolgáló gyárak jelentették. Harc a „Baross utcai” bútorokkal szemben, melyek olcsó, de silány minőséget jelentettek a munkásosztály számára. Az egyszerűség elvének jegyében őszinte, anyagszerű tárgyakkal a tárgykultúránk fejlesztése, a díszítés és giccs elleni fellépés volt Kaesz Gyulának legfőbb mozgatórugója. 1948-1949 körül a nagyipari vállalatok (Debrecen, Lindel, Szék és Faárgyár...) központi irányítás alá kerültek, mely kedvezőnek tűnt a bútoripar és a sorozatgyártás számára. 1948-ban pályázatot írtak ki „tömegekben gyártható típusbútorok” témában, de látva a felhívás eredménytelenségét felkértek tervezőket, hogy vegyenek részt a pályázaton és állítsanak ki az 1948-as BNV *Típusbútor – szép lakás* kiállításán. A korabeli közönség elé bő tucat prototípus került bemutatásra. Kaesz Gyula, Hornicsek László, Gábrriel Frigyes, Schubert Ernő munkái sokkal

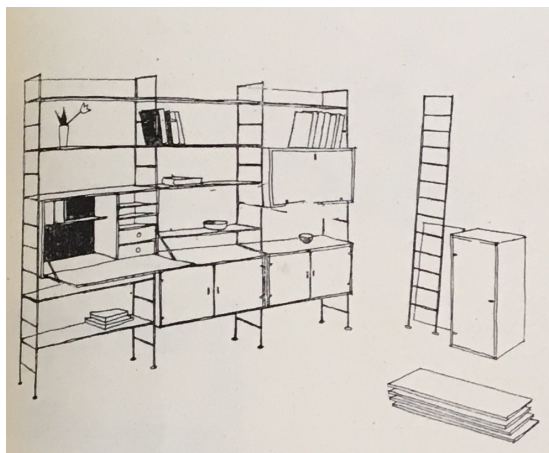
---

² Le Corbusier – Új építészet felé, Corvina kiadó, 1981

visszafogottabb darabok voltak, mint például amit ugyanekkor az amerikai, angol vagy skandináv design létre tudott hozni.³ Ennek ellenére nagy port kavart a kiállítás, és amiben a kiállítással kapcsolatban szinte mindenki egyetértett, az az volt, hogy csak is ilyen berendezéseket lenne szabad a jövőben a hazai bútorgyártásnak gyártania. Szakmai fórumokon vitatták meg ezeknek a típusbútoroknak problémáit, de az első sorozatokat már 1949-ben forgalomba is hozták.

A modern lakás használati igényeinek meghatározása

1-1,5 szoba, 20-28m² lakótérrel, 2,5-3,5 főre optimalizálva. Ezek mentén a számok mentén kellett a hazai építészeknek elkezdniük a típuslakások tervezését. Ezekhez a tervezett méretekhez a meglévő bútorkínálat használata nem volt megfelelő, terjedős méretű nehézkes műbútorok, silány minőségű olcsó – nem ipari körülmények közt – sorozatgyártott bútorok voltak elérhetőek. Felmerült az igény tipizált bútorok tervezésére és gyártására, mely az új típuslakások belső tereivel összhangban a kulturált lakhatást biztosítja nagy tömegek számára.

---

³ Vadas József - A magyar iparművészet története, Corvina Kiadó, 2014

A bútortervezők elsődleges feladatai a következőkben határozták meg:

- *a vásárló közönség anyagi lehetőségeit figyelembe vevő, abból kiinduló tervezés*
- *a típus épülettervezőkkel közösen a 2-6 fős lakások bútorszükségletének, berendezésének részletes kidolgozása, egyeztetve a lakásméretekkel, figyelembe véve az eltérő családösszetételt és foglalkozásból, érdeklődési körből eredő különbségeket*
- *a fejlettebb országok tömeggyártási módszereinek megismerése*
- *az egyes, azonos rendeltetésű bútorfajták különböző anyagokból, különböző gyártási módussal történő formai – gazdasági összehasonlító vizsgálatának elvégzése a leggazdaságosabb gyártási módszer megállapítására*
- *a legjobb prototípusok korszerű előállításához szükséges gyárak technológiájának megtervezése a szükséges rentabilitás számításokkal⁴*

Az igények változása hozta a formai változásokat, a szekrényeket próbálták teljesen kiváltani beépített szekrényekkel, mely nem csak annyit jelent, hogy egy falárába beállítjuk a szekrényünket, esetleg körbe szegélyezzük azt. A szabad falfelületek és a teljes belmagasság kihasználásával kell azokat kialakítani, variálható belső elrendezéssel. Ez a korábbiakhoz képest egy előremutató modern gondolkodás. A lakószobákból ily módon teljesen kizárhatók az osztott akasztós szekrények. Szekrénybútort a továbbiakban a típuslakások számára ne készítsen a bútortervező. A helytakarékos konyha, jól kihasznált területtel elengedhetetlen egy modern lakásbelső számára. Előtérbe került a kombinálható kisbútorok tervezése a lakószobák számára, mely flexibilis belső osztásának köszönhetően a multifunkciós használatot biztosítja.

Általánosságban kijelenthető ezekről a különböző rendeltetésű típusbútorokról, hogy anyag- és munkaerő-takarékos a gazdaságnak, ettől fogva olcsó a vásárlónak. A tartóssága mellett tisztán a funkciót fejezik ki ezek a bútorok. Anyaghasználatukban pedig a különböző anyagokat (fa, fém, üveg, műanyag, textil) bátran kombinálják, egyensúlyt tartva az egészre nézve. A szerény lakásméretetek miatt javallott a minél inkább áttört, de változatos színű kialakítási módok használata.

---

⁴ Kiss Ferenc, Típusbútor – típuslakás, Magyar Építőművészet, 1956/7

Tervezők - termékek

Típusbútorok közt elsőként a *székek* terjedtek el. Talán azért is volt ez lehetséges, mert a még nem teljesen gépiesített üzemekben, műhelyekhez hasonlóan tudták ezeket a tipizált bútorokat előállítani. A fa alapanyagból készült elemeket könnyen és gyorsan elő tudták már korábban is állítani. A tervezők lényegesen gyorsabban tudtak átállni modern szemléletre, mint ahogy azt az ipari termelési háttér le tudta volna követni. Később az ipar fejlődésével, lehetőség nyílt új technikákkal és anyagokkal való ismerkedésre. Egyik legfontosabb a hajlított rétegelt lemezekkel való kísérletezés, mely lehetővé tette szabadabb formák kipróbálását.

Burián Judit, aki a Faipari Gyártástervező munkatársa volt a korszak egyik legikonikusabb kárpitozott székét tervezte meg, az Erika székét. Ezen a bükkfa vázból és rétegelt lemez háttámlából készült kárpitozott széken szépen visszaköszön a finom kónikus lábkialakítás és a kárpitozással való szabadság. A lekerekített formák teljesen a modern szellemiséget idézik meg. A szék 1959-től több ezer példányban a Szék és Kárpitosipari Vállalat gyártotta⁵. Ennek a befutott formának egy továbbfejlesztett verziója is elkészült, a Gondola szék, mely alapkoncepciójában megtartja az Erika által felállított formavilágot, de arányaiban egy szélesebb hátrésszel és nagyobb megnyitással elegánsabb hatást sugall.

---

⁵ Iparművészeti Múzeum, Gyűjteményi darab adatai

Erika szék

Erika szék

Tervező: Burián Judit

Tervezés éve: 1959

Anyaga: fa, textil

Gyártó: Szék és Kárpitosipari Vállalat

Méretek: magasság – 81,5cm

szélesség – 40cm

hosszúság – 46cm

Gábrriel Frigyes egyik legismertebb darabja a pálcás hátú széke, mely több változatban is készült. Az elkészült változatok közt a különbség a lábaknak és az oldalsó elemeknek a kialakításában van. Ezt a bútordarabot 1958-ban mutatták be a Szép otthon – jó lakás kiállításon, mely előtte került sorozatgyártásba. A következő években a SZKIV ebből a modellből több mint egymillió darabot gyártott. Észrevehető, hogy a két szék lábkiakítása nagyon hasonló. Ez lehet az eredménye annak, hogy jellemző típuselemekkel készül a gyár, és emiatt gazdaságosabbá válik a gyártás hosszútávon.

Gábriel szék

Gábriel szék

Tervező: Gábriel Frigyes

Tervezés éve: 1958

Anyaga: bükkfa, textil, rétegelt lemez

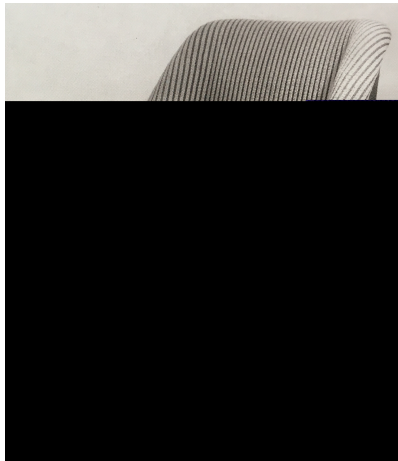
Gyártó: Szék és Kárpitosipari Vállalat

Méretek: magasság – 81,5cm

szélesség – 40cm

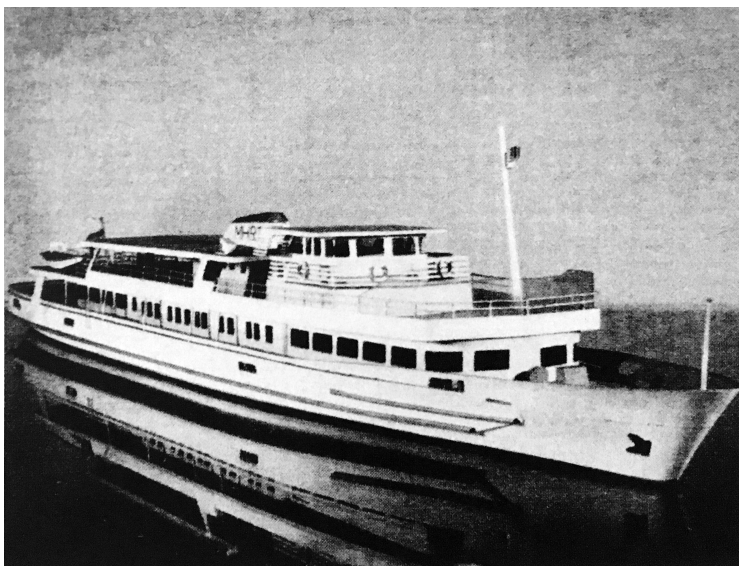
hosszúság – 46cm

Gaubek Júlia a Magyar Iparművészeti Főiskolán végzett, Kaesz Gyula és Kozma Lajos tanítványaként. 1955-ben tűnt fel munkáival az Országos Iparművészeti Kiállításon, majd később az 1958-as kiállításon már, mint érett tervezőt említik. Elismert belsőépítészként tevékenykedik, részt vett a Gellért Hotel felújítási munkáiban. Bútorain erősen érződik mindaz a modern szellemiség, melyet mestereitől tanult. Az anyagszerűséget és a funkcionalitást tartja szem előtt, nem hígulnak dekorációs elemekkel tárgyai. Szék és fotelterveire a lágy – skandináv hatást mutató – vonalvezetés mellett a merész geometrikus anyagokkal való kombinálás a jellemző.

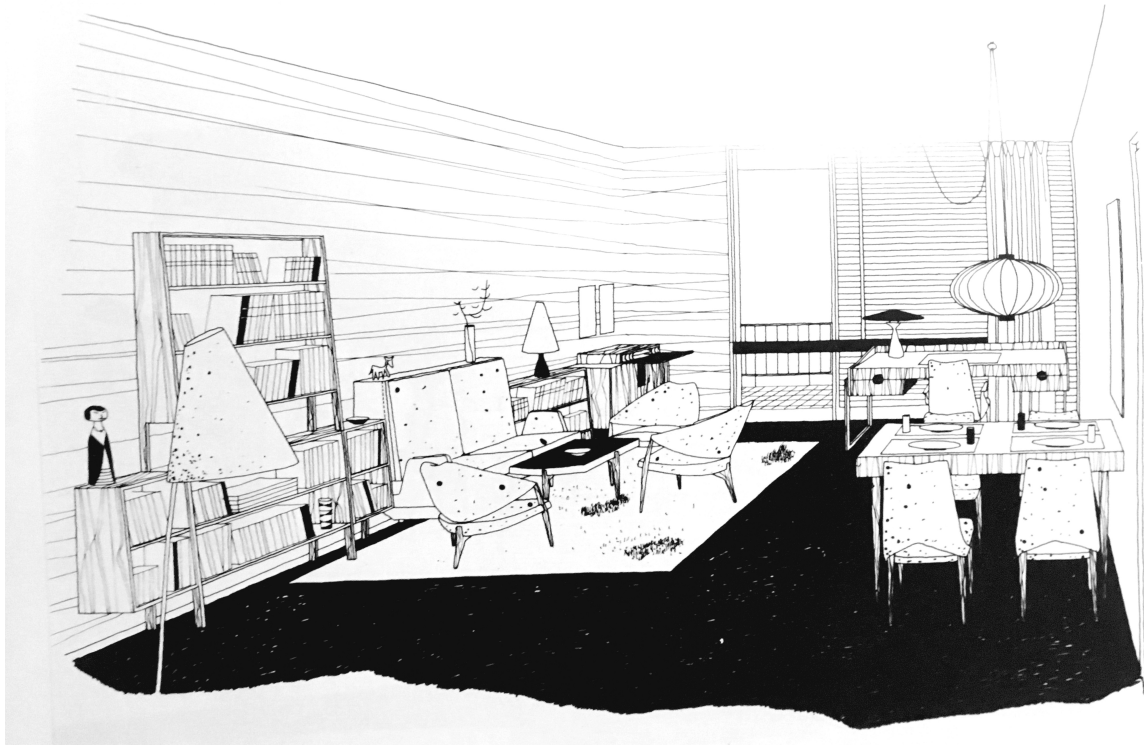

Füles fotel, Gellért Szálló

Hornicsek László, építész, belsőépítész ipari formatervező, 1946-ban az Iparművészeti Főiskolán végzett, majd 1958-ig Kaesz Gyula tanársegédjeként dolgozott is ott. Kirúgták, mert külföldi lapokat csempészett be hallgatóinak az egyetemre. Később Kaesz Gyula, Kozma Lajos mesterek mellett dolgozott. A KÖZTI és az UVATERV tervezője volt. A KÖZTI-ben első munkája volt a MÉMOSZ székház belsőépítészeti tervezési és kivitelezési munkái. Később egyik unikális munkája, 4db 600 személyes tengerjáró luxushajónak a belsőépítészeti tervezése volt. Lengyel megrendelésre sajnos kapacitások híján csak egyet tudott elkészíteni a magyar hajógyártás.

Dunai hajó, makett

Horniczek László, Bútor és lakásművészet kiállítás, 2 szobás lakás terve

Összegzés

A korszakról bátran kijelenthető, hogy a gazdasági nehézségek és ipari korlátok ellenére is képesek voltak a tervezőink magas minőségű, típusbútorok létrehozására. Elszakadás a népi művészettől és a giccses díszítéstől határozott sikernek számított. A vásárlói rétegek fokozatos megnyerésével és az ipari termelés lehetőségeinek megismerésével finomodtak a létrehozott ipari formák. Ezek a típusbútorok, kézen fogva építészeti lakás títustervekkel keresték a megfelelő megoldást a modern, de mégis gyorsan és olcsón előállítható lakókörnyezet kialakítására. Azt gondolom, hogy a számos lakásbútor kiállítás és pályázat is azt mutatja, hogy nem voltak ezek meddő évek, meghatározó alkotások születtek még akkor is, ha ezeket a továbbiakban anyagi források híján csak kevés kísérleti jellegű beruházásnál tudták teljes mértékben integrálni.

~~A következő féléves tervem, tovább folytatni az alkotók ismertetését, és mellette a kiállításoknak a feltérképezése, bemutatása. Összevetve a számomra ismert napjainkban rendezendő bútor és belsőépítészeti kiállításokkal érdekes párhuzamok megtalálásában reménykedem.~~

Jelentősebb hazai kiállítások:

- III. Magyar Iparművészeti és Népművészeti kiállítás, Iparművészeti Múzeum 1955
- Bútor és lakásművészeti kiállítás, Iparművészeti Múzeum, 1956
- Bútorértékesítő vállalatbemutatója, 1956
- Iparművészeti Tanács Lakásművészeti Kiállítása, MÉSZ székház, 1957
- Típusbútor – szép lakás, BNV 1958
- MEFÉM bútor kiállítás, MÉMOSZ székház, 1959
- Óbudai Kísérleti lakótelep 1960 (közvélemény kutatással egybekötött kiállítás, fogyasztói vélemény felmérése)

Források:

- Ferkai András - **Közt 66, Egy tervezőiroda története I.** (Belsőépítészet fejezet - Jankó Anna) Vince Kiadó 2015

- Branczik Márta, Keller Márkus - **Korszerű lakás 1960**, az óbudai kísérlet, TERC 2012

- Dvorszky Hedvig - **A forma művészete**, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalat 1979 (Házgyári konyha. Kísérleti design-program. Fészek Klub Budapest, 1973)

- Somlai Tibor - **Távol és közel, 1945-1970, Belsőépítészet a háború után**, Corvina Kiadó 2010

- LeCorbusier - **Új építészet felé**, Corvina Kiadó 1981

- **Scandinavian Design Beyond the Myth, Fifty years of design from the Nordic countries**
– edited by Widar Halén and Kerstin Wickman, Arvinius Förlag/Form Förlag 2003
(feldolgozás alatt)

- Vadas József - **A magyar iparművészet története**, Corvina Kiadó 2014

- Nagy Elemér – **Le Corbusier**, Akadémia Kiadó 1984

- Hornicsek László** – Életmű, Cser kiadó, 2011

Folyóirat:

Hornicsek László: MÉ1987/6
MÉ 1976/1
MÉ 1976/3
MÉ 1972/3
MÉ 1968/3

Bútortervek, pályázatok: MÉ 1970/1
MÉ 1965/3
MÉ 1964/4
MÉ 1960/1
MÉ 1956/7
MÉ 1953/7-8